

کتابخانہ الکترونیکی **PNUEB**
WWW.PNUEB.COM

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Payam Noor University Ebook

PNUEB

....کتابخانہ الکترونیکی پیام نور....

نام درس: **جامعہ شناسی توسعہ**

رشتہ علوم اجتماعی- ۲ واحد

تہیہ کنندہ پاور پوینٹ: **احمد بخارایی**

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور مرکز گرمسار

زمستان ۱۳۸۵

نام کتاب: جامعه شناسی توسعه

مؤلف: دکتر عبدالعلی لهسایی زاده

انتشارات دانشگاه پیام نور

چاپ سوم - ۱۳۸۳

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

توجه :

دانشجویان عزیز به این موضوع دقت کنند که این CD حدوداً شامل ۵۰٪ محتوای درس جامعه شناسی توسعه است و برای اطلاع کامل از درس باید به متن کتاب مراجعه شود.

طرح درس جامعه شناسی توسعه:

۱- توضیح مفاهیم مربوط (تکامل، تغییر، رشد، نوسازی و ...)

۲- نظریه پیشگامان توسعه

۳- نظریه های جامعه شناسی توسعه

۴- موانع توسعه در کشورهای در حال توسعه

۵- رویکردهای گذشته و نو در خصوص توسعه

۶- توسعه در ایران

اهداف درس جامعه شناسی توسعه

- ۱- آشنایی با رویکردهای نظری در مورد توسعه
- ۲- آگاهی از نتایج برخی تحقیقات در خصوص توسعه در کشورهای مختلف
- ۳- اطلاع از ارتباط جامعه شناسی توسعه با دیگر حوزه های جامعه شناسی
- ۴- آگاهی از عوامل و موانع توسعه در ایران

جایگاه درس جامعه شناسی توسعه در میان حوزه های جامعه شناسی:

جامعه شناسی مجموعه ای از حوزه های گوناگون مانند جامعه شناسی شهری، روستایی، انقلاب، انحرافات اجتماعی، توسعه و ... است.

جایگاه درس جامعه شناسی توسعه ادامه.....

جامعه شناسی توسعه یکی از شاخه های تخصصی جامعه شناسی و مرتبط با دیگر شاخه های جامعه شناسی مانند تغییرات اجتماعی، جامعه شناسی سیاسی و جامعه شناسی جهان سوم است.

جایگاه درس جامعه شناسی توسعه ادامه.....

مطالعه این حوزه در کنار حوزه های دیگر جامعه شناسی به
شناخت عوامل و موانع توسعه یافتگی می انجامد.

فهرست مطالب

فصل اول: تعریف توسعه و مفاهیم مربوط به آن

فصل دوم: پیشگامان توسعه

فصل سوم: نظریه های جامعه شناسی توسعه

فصل چهارم: موانع توسعه در کشورهای در حال توسعه

فصل پنجم: رویکردهای قدیمی و نو توسعه

فصل ششم: فرایند توسعه در ایران

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

فصل اول

عنوان:

تعریف توسعه و مفاهیم مربوط به آن

اهداف:

۱- آشنایی با مفاهیمی چون: تغییر، تکامل، رشد، نوسازی و ...

۲- اطلاع از جنبه های کمی و کیفی مفهوم توسعه

۳- آگاهی از تعاریف گوناگون توسعه از دیدگاه های مختلف

مفاهیم مربوط به توسعه

توسعه در واقع نتیجه تکامل، تغییر، رشد، ترقی یا
نوسازی است. تا منظور از این مفاهیم روشن
نگردد، درک اینکه واقعاً توسعه چیست مشکل
خواهد بود.

۱- تکامل

فیر چایلد در فرهنگ جامعه شناسی (۱۹۷۶)، تکامل را فرایند تغییری می‌داند که در آن هر مرحله جدید، علاوه بر ویژگی‌های خاص خود ویژگی‌های مرحله قبلی را نیز در بر دارد. به عبارت دیگر، تکامل، رشد یا توسعه‌ای است که در آن تداوم وجود دارد.

ادامه تعریف تکامل

پس تکامل نمودار فرایند تغییر در کمیت و کیفیت اجتماع به ویژه در شاخه فرهنگی است. تکامل ضمن اینکه در یک خط و مسیر جهانی سیر می کند تنوع در گونه ها را به وجود می آورد. هر گونه نیز خود مسیر تکاملی را طی خواهد کرد.

۲- تغییر اجتماعی

تعریف فرهنگ جامعه شناسی (۱۹۷۶) از مفهوم کلی تغییر چنین است: تغییر شامل حرکت، تبدیل، تعدیل و روشن شدن است.

۲- تغییر اجتماعی ادامه.....

- تغییر زمانی رخ می‌دهد که شیئی یا عضوی از یک نظام اشیای متحرک از لحاظ موقعیت، در مسیری که ترتیبات ساختی نظام متفاوت است، جابجا شود.

انواع تغییر اجتماعی:

تغییر اجتماعی ممکن است مترقی یا پسرفتی باشد.
همچنین ممکن است دائمی یا موقتی باشد.
جامعه شناسان معتقدند که دو نوع تغییر اجتماعی
وجود دارد: یکی برنامه‌ریزی شده و دیگری بدون
طراحی و برنامه‌ریزی قبلی.

رابطه تغییر اجتماعی و توسعه

در علوم اجتماعی دو برداشت از تغییر اجتماعی وجود دارد: یک برداشت به مفهوم وسیع و دیگری به معنی محدود. تغییر اجتماعی به معنی وسیع همان معنی اصطلاح توسعه را دارد.

در تغییر اجتماعی، به معنی محدود، دگرگونی منحصر به واقعیت‌های اجتماعی یک دوره مدنظر است.

۳- رشد

در واقع رشد هر جامعه تغییرات کمی در سطوح فنی، صنعتی و کشاورزی است. اما باید در نظر داشت که جنبه‌های دیگر جامعه یعنی جنبه‌های جمعیتی، فرهنگی و سیاسی نیز رشد دارند، اما در تعریف رشد تاکید بیشتر بر جنبه‌های اقتصادی هر جامعه است.

۴- ترقی

ترقی عبارت است از: حرکت در مسیر هدفی مشخص. در فرهنگ جامعه شناسی جدید آمده است که تغییر در یک مسیر مورد انتظار، ترقی است؛ تغییری که شرایط یا پدیده‌های معینی را به عنوان اصلاح شرایط یا پدیده‌های قبلی به وجود می‌آورد.

Payam Noor University Ebook

PNUweb

مفهوم کارکرد گرایانه ترقی

مفهوم ترقی در قرن بیستم با نظریه‌های کارکردگرایی در هم آمیخته است. کارکرد گرایان ترقی را به شکل افزایش در تقسیم کار اجتماعی در نظر گرفته‌اند و در واقع این بحث را با بحث‌های تکامل و تغییر اجتماعی پیوند زده‌اند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

۵ - نوسازی

نوسازی مفهومی است که در کل، معادل فرایندی برای دگرگونی جامعه به کار می‌رود.

اصطلاح نوسازی برای تحلیل مجموعه پیچیده‌ای از تحولاتی که

در همه زمینه‌ها برای انتقال از جامعه سنتی به جامعه صنعتی

رخ می‌دهد به کار برده می‌شد. نوسازی شامل تحولات در

زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و روانی است.

مفهوم نوسازی در انسان شناسی

انسان شناسان بر این باورند که نوسازی عبارت است از نابود کردن روابط سنتی که مانع از پیشرفت جامعه است و پذیرش ارزش‌های نو که راه توسعه را هموار می‌کند. مثلاً، روابط خویشاوندی، پدرسالارانه و توارث سالاری را مانع از گسترش روابط صنعتی و بوروکراسی در کشورهای عقب مانده می‌دانند.

۶ - توسعه

علمای علوم اجتماعی از توسعه تعاریف گوناگونی ارائه داده‌اند. مایکل تودارو بر این باور است که توسعه را باید جریانی چند بُعدی دانست که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است.

توسعه و ارزش‌های فرهنگی

برخی از جامعه‌شناسان بر ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی تاکید دارند و توسعه را چنین تعریف کرده‌اند: توسعه ایجاد زندگی پرثمری است که فرهنگ آن را تعریف می‌کند. به این ترتیب، می‌توان گفت که توسعه دستیابی فزاینده انسان به ارزش‌های فرهنگی خاص توسعه است.

انواع توسعه

برای رسیدن به آرمان بهتر شدن جامعه‌ها، در جریان توسعه ملل، رهیافت‌های گوناگونی اجرا یا توصیه شده است. در اینجا به تعریف مهمترین آنها، «توسعه درون‌زا»، «توسعه برون‌زا»، «توسعه ناموزون»، «توسعه موزون»، «توسعه از بالا» و «توسعه از پایین» بسنده

می‌کنیم.

۱- توسعه درون‌زا

در توسعه درون‌زا از رشدی صحبت به میان می‌آید که نتیجه عملکرد داخلی نظام اجتماعی است. این نوع رشد با عملیات عمدتاً اقتصادی پیچیده‌ای به دست می‌آید و نتیجه تلاش اقتصادی، به ویژه صنعتی جامعه است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

۲- توسعه برونزا

این الگو منشاء و جهتگیری خارجی و بیرونی دارد و الگویی تقلیدی است که براساس آن کشورهای توسعه نیافته باید از همان الگوهای توسعه کشورهای توسعه یافته استفاده کنند.

۳- توسعه ناموزون

هرگاه سخن از الگوی توسعه ناموزون به میان می‌آید، منظور توسعه‌ای است که در سه سطح خرد، میانه و کلان فاقد تعادل باشد. در سطح کلان، منظور این است که بین کشورهای توسعه یافته و کشورهای توسعه نیافته تعادل در فرایند توسعه وجود ندارد.

۴- توسعه موزون

در این نوع توسعه، هیچ کدام از بخش‌های چهارگانه (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی) زیربنا یا روبنا به شمار نمی‌آیند که در نتیجه یکی از دیگری مهمتر جلوه کند.

مبادلات خارجی در توسعه «موزون»

در توسعه موزون تلاش می‌شود که در ارتباطات و مبادلات خارجی عمدتاً با طرفه‌هایی قرارداد بازرگانی، تجاری و صنعتی بسته شود که هدفشان به زیر سلطه کشیدن کشورهای در حال توسعه نباشد.

۵- توسعه از بالا

یکی از معروفترین نظریه‌های این زمینه، تبیین‌های ویلفردو پارتو و موسکا است که تأکید دارند نخبگان عامل تغییر در جوامع‌اند و با در دست گرفتن قدرت قادرند از نخبگانی که قدرت ندارند استفاده کنند.

جایگاه قدرت و مردم در توسعه از بالا

توسعه از بالا تاکید زیادی بر تمرکز قدرت و
نوسازی ابزار و نهادهای اعمال قدرت دارد. در
این رهیافت بر تقسیم کار تاکید می‌شود و دخالت
همگان در نظارت اجتماعی نامطلوب به شمار
می‌آید.

۶ - توسعه از پایین

معمولا، توسعه از پایین با انقلاب همراه است و مشارکت توده مردم و همگان از اصول نخستین آن است. توسعه از پایین یعنی تغییرات بنیادی. در این نوع دگرگونی، مشارکت جوانان در تحولات سهم مهمی دارد.

نقش شوراها در توسعه از پایین

طرفداران توسعه از پایین، بر مشارکت همگانی در جریانات اقتصادی - اجتماعی تاکید می کنند. برای تحقق این مشارکت، تشکیل شوراها را ابزار اصلی مشارکت مردم در فرایند توسعه می دانند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

نتیجه گیری

- ۱- توسعه مفهومی پیچیده و دارای ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است.
- ۲- در برخی از رهیافت‌ها و تعاریف، توسعه را وابسته به ارزشها دانسته‌اند.

نتیجه گیری ادامه.....

- ۳- توسعه پدیده‌ای کاملاً تاریخی است و به صورت جریانی در طول زمان مطرح است.
- ۴- توسعه در سطوح سه گانه خُرد، میانه و کلان مطرح است.
- ۵- توسعه در بعضی از جوامع کاملاً به صورت موزون پیاده می‌شود.

فصل دوم

عنوان:

پیشگامان توسعه

اهداف:

- ۱- آشنایی با آرای پیشگامان به طور عام
- ۲- اطلاع از آرای متأخرین در خصوص توسعه
- ۳- آگاهی از آرای متخصصان این دوره

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

آرای پیشگامان و بنیانگذاران جامعه شناسی درباره توسعه

بنیانگذاران و پیشگامان جامعه شناسی آغازگر واقعی بحث‌های مربوط به توسعه بوده‌اند که می‌توان از اگوست کنت، هربرت اسپنسر، کارل مارکس، ماکس وبر، امیل دورکیم و ویلفردو پارتو یاد

کرد...

۱- آگوست کنت

به اعتقاد کنت، باید اساس قوانین تاریخی در مورد پیشرفت دانش بشر را از طریق مراحل سه گانه «الهی»، «مابعد الطبیعی» و «اثباتی» تبیین کرد.

آگوست کنت، متأثر از زیست شناسان، توسعه نظام‌های اجتماعی را همچون رشد بدن موجود در نظر می‌گیرد.

۲- هربرت اسپنسر

هربرت اسپنسر ماهیت اصلی پیشرفت را توسعه ناهمگونیها و جریانی از تفکیک پذیری می‌داندست. حرکت کلی از همگونی به ناهمگونی، از ساده به پیچیده و از تفکیک نیافته به تفکیک یافته است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

۳ - کارل مارکس

از نظر مارکس، در اروپا نظام‌های اجتماعی به ترتیب: نظام‌های اشتراکی اولیه، برده‌داری، فئودالیسم و سرمایه‌داری، یکی پس از دیگری، بر جوامع مسلط بوده‌اند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

فرجام سرمایه‌داری در نظریه مارکس

براساس تحلیل‌های مارکس، تضادهای درونی نظام سرمایه‌داری باعث ایجاد طبقه کارگر انقلابی به نام «پرولتاریا» می‌شود که در مبارزه با طبقه سرمایه‌دار (بورژوا)، اساس و بنیان سرمایه‌داری را بر می‌اندازد و نظام سوسیالیستی را پیاده می‌کند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

۴- ماکس وبر

ماکس وبر باور داشت که آئین پروستاتی منشاء پیدایی روحیه سرمایه‌داری در غرب گردیده است. به زعم او، بزرگترین مانع در راه ظهور سرمایه‌داری غرب نیروی جبری ارزش‌های سنتی قبل از اشاعه آئین پروتستانسیسم بوده است.

اقتدار و تکامل

ماکس وبر، الگوی تکاملی از ماهیت اقتدار در جوامع

غربی را انتقال از اقتدار سنتی به قانونی - عقلایی

می‌داند.

۵- امیل دور کیم

تفکیک دور کیم میان همبستگی‌های مکانیکی و ارگانیکی، در واقع، نوعی سنخ شناسی از انسجام‌های موجود در جامعه‌های سنتی و نو است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

تقسیم کار در نظریه دور کیم

دور کیم معتقد است که در سازمان جامعه‌های پیشرفته تقسیم کار بیشتری وجود دارد و هرچه جوامع از حالت مکانیکی به ارگانیکی می‌گرایند، تقسیم کار بیشتری در آنها رخ خواهد داد.

۶ - ویلفردو پارتو

به نظر پارتو، مهمترین خصلت‌های نظام اجتماعی عبارتند از:

الف) توزیع قدرت

ب) میزان بازدهی نظام

ج) نماد ارزشها و هنجارها

د) میزان نابرابری منابع

ه) سطح تحرک اجتماعی

آرای پیشگامان تفکر تخصصی در زمینه توسعه

پس از تفکرات اولیه علمی درباره تکامل و توسعه، در علوم اجتماعی، به طور کلی، با اندیشمندانی روبه‌رویم که به صورت تخصصی‌تری موضوع توسعه را با شیوه‌های علمی‌تری بررسی کرده‌اند در اینجا به ۹ نظریه پرداز می‌پردازیم.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

۱- لرد بائر

لرد بائر معتقد است که قابلیت و ابتکار اقتصادی، تجارت و گسترش بازارها نیروهای محرک توسعه است. بائر حرکت از بازارهای معیشتی کوچک به بازارهای بزرگتر را مهم می‌داند.

لزوم غرب‌گرایی:

به نظر بائر، مفهوم ترقی مادی، که آن را نظارت فزاینده بشر بر محیط زیست و شیوه‌های عمل ناشی از آن می‌داند، پدیده‌ای غربی است و آرمان نوسازی بدون غرب‌گرایی، تضاد درونی به همراه

دارد.

۲- کالین کلارک

کلارک معتقد است برای کشورهای که نخستین مراحل توسعه اقتصادی را می‌گذرانند، با ارزش‌ترین سرمایه‌گذاری‌ها، سرمایه‌گذاری در بخش زیربنایی است. به ویژه برای حمل و نقل، که بدون آن کشاورزی فقط در سطح محلی و مصرفی امکان‌پذیر است.

۳- آلبرت هیرشمن

نظر هیرشمن بعدها «صنعتی شدن از طریق جایگزینی واردات» نام گرفت. در صنعتی شدن از طریق جایگزینی واردات، یک کشور در واردات کالا برتری نسبی به دست خواهد آورد، چرا که هر قدر واردات کالای مصرفی بیشتر رواج یابد، احتمال بیشتری وجود دارد که صنعت داخلی تازه تاسیس آن را ساقط کند.

۴- سرآرتور لوئیس

پروفسور لوئیس سه رهیافت را برای صنعتی شدن بیان می کند: افزایش صادرات کشاورزی، اقتصاد خودبسا و صدور کالاهای ساخته شده مربوط به افزایش صادرات کشاورزی.

کمک‌های خارجی

لوئیس به مساله تورم در کشورهای کم توسعه توجه خاصی داشته و در این مورد اشاره‌ای به کمک‌های خارجیان به کشورهای کم توسعه کرده است. وی باور داشت که باید به کشورهای ثروتمند فهماند که با اعطای کمک به کشورهای فقیر، خود کشورهای ثروتمند بهره می‌برند.

۵- گونار میردال

میردال احساس می‌کرد که کمک به کشورهای کم توسعه بیشتر باید، به جای شکل سنتی خود، یعنی کمک‌های توسعه برای انجام دادن طرح‌های عظیم صنعتی، به صورت «کمک‌های امدادی و اضطراری» درآید تا فقر انبوه و فاجعه‌ها را تخفیف دهد.

کشورهای کمک دهنده بر چگونگی استفاده از کمک باید نظارت داشته باشند.

۶ - رائلول پره بيش

بخش اساسی آرای پره بيش مشتمل بر این مطلب است که دستاوردهای فنی تنها در کشورهای عمدتاً صنعتی «مرکز» تمرکز یافته و ساختار قیمت کالاها و خدمات بازرگانی در مراکز و «پیرامون» مانع توزیع مطلوب آن شده است.

خط مشی بین‌المللی پره بیش

به نظر پره بیش اتخاذ خط مشی بین‌المللی براساس مسئولیت مشترک، هدف‌های یکسان و اقدام‌های هماهنگ در تحقق امر توسعه کشورهای پیرامونی ضروری است. کشورهای پیرامونی باید به مازاد اقتصادی خود پویایی ببخشند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

۷- پل روزنشتاین - رودان

در رشد مطلوب و درون‌زا، باید اختلاف بین دستمزدهای شهری و روستایی کاهش یابد. برای این منظور یک تجدید سازمان اساسی در کشاورزی لازم است. به منظور کاهش نابرابری میان شاغلان و بیکاران، قایل شدن حق اشتغال برای افراد جامعه حداقل چیزی است که جوامع امروزی با عنوان برابری فرصت‌ها باید برای مردم فراهم آورند.

Payam Noor University Ebook

PNUEO

۸- هانس دبلیو سینگر

توجه اساسی سینگر به وجود اختلافات ساختاری بین کشورهای صنعتی صادر کننده کالاهای ساخته شده و کشورهای صادر کننده مواد اولیه معطوف است.

به اعتقاد سینگر راه حل برای مناسب کردن رابطه

مبادلاتی بین کشورهای در حال توسعه و پیشرفته به

این شرح است:

راه حل‌ها برای تعدیل روابط اقتصادی کشورهای
کمتر توسعه یافته و پیشرفته:

۱- تغییر روابط فیمابین کشورها از نظر قدرت
چانه‌زنی؛

۲- تاکید بر خودبسایي جمعی از طریق بسط تجارت و
سرمایه‌گذاری میان خود کشورهای در حال توسعه؛

راه حل‌ها
ادامه...

- ۳- قطع ارتباط بازرگانی براساس ملاحظات ملی؛
- ۴- جایگزینی صادرات، به نظر وی متعادل کردن رابطه مبادلاتی، کلید رهایی کشورهای در حال توسعه از توسعه نیافتگی است.

۹- ژن تینبرگن

تینبرگن اعتقاد داشت که یکی از مشخصه‌های آشکار توسعه نیافتگی کمبود سرمایه است که به طرق مختلف مشاهده می‌شود. اختلاف بین اغنیا و فقرا در کشورهای در حال توسعه به دو نکته دلالت دارد: نخست کمبود و اختلاف در سرمایه انسانی و دوم اختلاف در نیرو و قدرت.

اهمیت کشاورزی در نظریه تینبرگن

با توجه به رشد سریع جمعیت، افزایش بهره‌وری در کشاورزی باید هدف قرار گیرد. چون سرمایه مادی و انسانی در کشورهای جهان سوم کمیاب است، اگر به فعالیت‌هایی پردازند که کارگر طلب باشد و بر مبنای منابع طبیعی باشد، تولید ملی خود را به حداکثر خواهند رسانید.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

نتیجه گیری

- ۱- آغاز تفکر علمی درباره توسعه به دوره اندیشمندان اجتماعی کلاسیک مربوط می شود.
- ۲- پیشگامان بحثهای تخصصی توسعه در ابتدای قرن بیستم میلادی پا به عرصه وجود نهادند.
- ۳- محور اصلی تفکرات اخیر در حوزه توسعه دارای جهت گیری اقتصادی است.

فصل سوم

عنوان:

نظریه های جامعه شناسی توسعه

اهداف:

۱- اطلاع از طبقه بندی کلی نظریه های توسعه

۲- آشنایی با نظریات صورتبندی اجتماعی

۳- آگاهی از ارتباط الگوهای توسعه با انگاره های مختلف جامعه شناختی

۳ دیدگاه اصلی برای توسعه:

جامعه شناسی توسعه عمدتاً با ۳ دیدگاه مواجه است:

الف) دیدگاه نوسازی

ب) دیدگاه وابستگی

ج) دیدگاه صورت بندی اجتماعی

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

الف) نظریات نوسازی

ریشه‌های نظری این دسته از نظریات به اندیشمندانی می‌رسد که به جامعه به صورت تکاملی خطی یا ادواری می‌نگریسته‌اند.

براساس بحث‌های این نظریه پردازان، انگاره‌های مختلفی در نظریات نوسازی به وجود آمده که هر کدام بر یک یا چند عامل مشخص تاکید گذارده‌اند. این انگاره‌ها عبارتند از: ساختی، فرهنگی، روان شناختی و فرایند.

انگاره‌های نظریه های نوسازی

- ساختی،
- فرهنگی،
- روان شناختی و
- فرایند.

۱- انگاره ساختی

انگاره ساختی از نظریه عمومی پارسنز درباره کنش، که رابطه بین نظام‌های اندامواره، شخصیت، جامعه و فرهنگ را تبیین می‌کند، سرچشمه گرفته است. از نظر پارسنز تکامل مستلزم افزایش تفکیک‌پذیری در نظام‌های اندامواره، شخصیت، جامعه و فرهنگ و نیز افزایش پیچیدگی در هر یک از این نظام‌هاست.

Payam Noor University Ebook

انگاره ساختی نش

مینگ نش نوسازی را براساس «اشاعه فرهنگی» در سه مقوله زیر دسته‌بندی کرده است: ۱- تغییر با تماس پیرامونی که مستلزم گسترش مرزهای اقتصادی غرب است، اما به گونه‌ای که در جوامع دیگر تاثیر بگذارند، بدون آنکه غربیان و شکل‌های سازمان اجتماعی آنان معرفی شوند. ۲- تغییر با تماس واسطه‌ای. ۳- تغییر با تماس مستقیم.

Payam Noor University Ebook

PNUEB

۲- انگاره فرهنگی

انگاره فرهنگی جنبه‌های پویای نوسازی را بر حسب ایجاد تغییرات در ساخت هنجاری اجتماع، به ویژه مجموعه‌ای از ارزش‌ها که مانع یا مشوق نوسازی می‌شوند، بررسی می‌کند.

انگاره فرهنگی پیریز

رالف پیریز، براساس پژوهش خود درباره ارزشهای مذهبی در شرق و تاثیر بازدارنده آنها در توسعه اقتصادی، نتیجه‌گیری می‌کند که اصولاً آن نظام ارزشی که نظامی مذهبی و کناره‌گیری از دنیا را برای وصول به رستگاری توصیه می‌کند در برابر توسعه سازمان اجتماعی جدید و فن‌آوری دارای دیدی خصمانه است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

۳- انگاره روان شناختی

براساس این چشم‌انداز، ایجاد سلسله تغییراتی مطلوب در ساخت شخصیت افراد ممکن است زیربنای فرایند نوسازی نظامی معین باشد. در اینجا تاکید الگوهای تغییر در نظام اعتقادات و خصوصیات شخصیتی است.

انگاره روان شناختی مک کلند

دیوید مک کلند عوامل پویای نوسازی را بر حسب پرورش کودک، که انگیزه‌های کسب موفقیت را تحریک و یا مانع می‌شود و نهایتاً به توسعه یا توسعه نیافتگی اقتصادی می‌انجامد، توضیح

می‌دهد.

انگاره روان شناختی اینکلس

آلکس اینکلس بر گرایش‌هایی که نوگرایی فرد را موجب می‌شوند تاکید می‌گذارد.

از نظر اینکلس، انسان نو، شهروندی مشارکت‌کننده و

آگاه است، در برابر انجام وظایف و کارها احساس

مسئولیت کامل می‌کند، مستقل، خودمختار، روشنفکر و

قابل، انعطاف‌آمیز است.

۴- انگاره فرایند

انگاره فرایند به عواملی نظیر ارتباطات، شهری شدن، صنعتی شدن، دنیایی شدن و غربی شدن نظر دارد و بر آن است که وجود این عوامل ممکن است زنجیره توسعه نیافتگی را در کشورهای در حال توسعه از هم بگسلاند و آنها را به جانب رشد و توسعه هدایت کند.

مور و انگاره فرایند

عده‌ای همچون ویلبرت مور از فرایند صنعتی شدن همچون اولین عامل محرک نوسازی یاد می‌کنند. نظریه وی با جبرگرایی فن آوران‌ه شباهت زیادی دارد. به نظر او، در دنیای نو صنعت با فراورده‌هایش به خوبی خود را نشان داده است و هر کشوری که درگیر صنعتی شدن نشود به احتمال قوی از رشد و توسعه اقتصادی باز می‌ماند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

نارسایی‌های نظریات نوسازی

بزرگترین نارسایی نظریات نوسازی چشمپوشی از تحلیل ساخت درونی کشورهای جهان سوم است.

انگاره‌های توسعه در کشورهای پیشرفته و جهان سوم متفاوت است. زیرا میان گذشته و حال کشورهای

توسعه نیافته و توسعه یافته کنونی مشابهتی وجود

ندارد.

ب) نظریات وابستگی

ریشه‌های فکری این نظریات را می‌توان در آرای مارکس درباره استعمار و کشورهای مستعمره جستجو کرد.

در اینجا به ۴ نظریه اصلی این دیدگاه اشاره می‌شود.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

۱- امپریالیسم و عقب ماندگی

یکی از پیشگامان استفاده از عامل امپریالیسم در تبیین وابستگی و عقب ماندگی کشورهای جهان سوم پل باران است و دستمایه اصلی اندیشه وی مفهوم مازاد اقتصادی و نحوه جذب یا مصرف این مازاد است.

مازاد اقتصادی و امپریالیسم

پل باران معتقد است که مازاد داخلی کشورهای عقب مانده، به جای آنکه در همان جا از نو سرمایه گذاری شود و موجبات پیشرفت را فراهم آورد، به تصاحب امپریالیسم در می آید و جذب خارج می شود. بدین ترتیب، کشورهای عقب مانده از توان و امکانات لازم برای سرمایه گذاری و پیشرفت محروم می مانند.

۲- توسعه نیافتگی شدید

نخستین بار آندره گوندر فرانک مفهوم توسعه نیافتگی شدید را بیان کرد. وی با پذیرش نظر باران درباره خروج مازاد اقتصادی از کشورهای عقب مانده، کوشید نظریه‌ای در باب توسعه نیافتگی و ارتباط آن با توسعه یافتگی عرضه کند.

نقش متروپل (سرمايه داري جهاني) در عقب ماندگي

به نظر فرانک، آن مناطقي که امروز از توسعه نيافته ترينهايند، در واقع، همان کشورهايي اند که از لحاظ تاريخي بيشتريين و نزديکترين ارتباط را با متروپلها داشته اند. او بر آن است که تنها راه چاره اولاً پايان دادن به نفوذ سرمايه داري متروپل، و ثانياً از ميان برداشتن سرمايه داري از طريق پياده کردن اصول سوسياليسم است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

۳- وابستگی جدید

در بحث وابستگی جدید تئوتونیو دوز سانتوز پیشگام است. وی وابستگی را چنین تعریف می کند:

منظور ما از وابستگی موقعیتی است که در آن اقتصاد برخی از کشورها، تابعی از بسط و توسعه اقتصاد کشور دیگر می گردد.

اقتصاد جهانی عامل آشفته‌گی

از نظر اواققتصاد جهانی اقتصادهای ملی راز طریق در اختیار گرفتن یا انحصاری کردن بازار کالاهای جهانی، سرمایه و حتی نیروی کار، در خود حل می‌کند و روابط موجود بین کشورهای مسلط و وابسته را نابرابر می‌کند و آشفته می‌سازد.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

نقش شرکتهای چند ملیتی

از نظر دوز سانتوز شرکتهای چند ملیتی در وابستگی کشورهای جهان سوم آثار بسیار تعیین کنندهای دارند. اولاً، چون سرمایهها ملیت مشخصی ندارند، دولت‌های کشورهای جهان سوم نمی‌دانند که با چه کشوری در امور توسعه خود تماس دارند. ثانیاً موضوع نحوه صنعتی شدن کشورهای وابسته مطرح است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

۴- توسعه وابسته

فرناندو هنریکو کاردوسو، و انزو فالتو از پیشکسوتان این دسته از نظریات‌اند و تقریباً جدیدترین آرا را عرضه کرده‌اند.

این دو نظریه پرداز معتقد به رشد سرمایه‌داری وابسته در داخل کشورهای در حال توسعه با هدف مولدتر شدن بخش سنتی این کشورها هستند.

توصیه کاردوسو

کاردوسو راه‌حل‌های نو توسعه را چنین خلاصه می‌کند: تشکیل بازار «ماورای ملی» که در آن صرفه‌جویی‌های ناشی از مقیاس تولید اثر تعیین‌کننده‌ای دارد؛ تحکیم بازارهای داخلی، به نحوی که به مصرف‌گرایی توده‌ها نینجامد؛ سازمانیابی مجدد و مشارکت نظام‌های سیاسی در جهت حفظ ثبات جامعه و انباشت و تراکم بیشتر سرمایه در درون مملکت.

نارسایی‌های نظریات وابستگی

هرچند نظریات وابستگی، در مقایسه با نظریات نوسازی، راه تازه‌ای را برای مطالعه فرایند تحولات در جهان سوم می‌گشایند، این نظریات نیز خالی از ایراد نیستند. برخی از این ایرادها عبارتند از:

تاکید بیش از حد بر نیروهای خارجی و قایل شدن اهمیت اندک برای ساخت داخلی و تأکید بیش از حد بر جنبه اقتصادی - سیاسی

ارتباط بین ساخت کشورهای پیشرفته و عقب مانده.

پ) نظریات صورت‌بندی اجتماعی

تعدادی از جامعه‌شناسان توسعه و انسان‌شناسان اقتصادی، برخلاف نظریات نوسازی و وابستگی، بر آنند که هیچ کدام از عوامل داخلی و خارجی دارای نقش تعیین‌کننده نیستند. لوئی آلتوسر و اتین بالیبار از اولین کسانی بودند که مفهوم «هم‌آمیختگی» شیوه‌های تولیدی را در چارچوب صورت‌بندی اجتماعی به کار بردند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

تعریف صورتبندی اجتماعی

این دیدگاه بر آن است که تاریخ جوامع بشری تاکنون شاهد چندین شیوه تولید بوده است. هر شیوه‌ای از تولید با دوره تاریخی معینی ارتباط دارد و در مجموعه‌ای به نام صورتبندی اجتماعی جای گرفته است. صورتبندی اجتماعی مبین نوع یا ساخت تاریخی جامعه است و بر یک شیوه تولید معین و مشخص اتکا دارد.

رشد سرمایه داری تجاری

براساس نظریات صورت بندی اجتماعی به واسطه رخنه سرمایه و مصنوعات خارجی، در کشورهای جهان سوم تولیدات صنعتی و سرمایه داری صنعتی مالی به ضعف گراییده است. در عوض سرمایه داری تجاری رشد کرده و به عامل واسطه میان امپریالیسم و اقتصاد این کشورها مبدل شده است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

عوارض رشد سرمایه‌داری وابسته

رشد سرمایه‌داری وابسته در کشورهای جهان سوم دارای عوارض

اقتصادی و اجتماعی فراوانی است که برخی از آنها عبارتند از:

۱- در نتیجه احداث صنایع جدید صنایع بومی به سقوط کشیده

می‌شوند.

۲- الگوی سرمایه‌گذاری شرکتهای چند ملیتی در تحلیل نهایی چیزی

جز همان الگوی استعماری نخواهند بود.

Payam Noor University Ebook

PNUweb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

ادامهٔ عوارض رشد...

۳- سرمایه گذاری بیشتر به تولید کالاهای تجملی که به کار قشرهای مرفه می آید، اختصاص داده می شود.

۴- تجهیزات سرمایه داری و مواد اولیه صنایع کلا از خارج وارد می شوند.

۵- نابرابری اقتصادی در میان قشرهای مختلف افزایش و به

مهاجرت دائمی روستاییان منجر می گردد.

Payam Noor University Ebook

PNUweb

نارسایی‌های دیدگاه صورت‌بندی اجتماعی

هرچند که نظریات صورت‌بندی در مقایسه با دو دیدگاه نوسازی و وابستگی از جامعیت بیشتری برخوردارند اما آنها نیز دارای نکات ضعفی‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

اول آنکه توصیف دقیقی از ارتباط بین شیوه‌های تولیدی در درون هر صورت‌بندی عرضه نمی‌کنند.

دوم آنکه بدین مطلب توجه نشده است که تبیین فرایند تحول در صورت‌بندی‌های مرکز و پیرامون یکی نیست.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

فصل چهارم

عنوان:

موانع توسعه در کشورهای در حال توسعه

اهداف:

- ۱- آشنایی با موانع داخلی و خارجی توسعه
- ۲- آگاهی از شکل های سنتی ساختار سیاسی کشورهای در حال توسعه
- ۳- اطلاع از حالت های کلی نظارت اجتماعی بر کشورهای در حال توسعه

موانع داخلی توسعه

نظام اجتماعی جوامع در حال توسعه به گونه‌ای است که در آن دو دسته از موانع نقش تعیین کننده دارند:

۱- موانع داخلی و

۲- موانع خارجی.

انواع موانع داخلی توسعه

- اقتصادی،
- سیاسی،
- فن شناختی،
- اجتماعی،
- فرهنگی و
- زیست محیطی

۱- موانع اقتصادی

موانع داخلی اقتصادی ناشی از ساختار اقتصادی جوامع در حال توسعه است که ۴ شاخص به شرح زیر دارد.

- کمبود سرمایه گذاری
- توزیع نابرابر کالا و خدمات
- رشد بی تناسب بخش خدمات
- بیکاری و فقر

۲- موانع سیاسی

موانع داخلی سیاسی در کشورهای در حال توسعه مربوط به بقایای ساختار سیاسی سنتی آنهاست و به ۴ شکل خود را نمایان می‌سازد.

- استبداد
- مدیریت بد سیاسی
- دموکراسی ناقص
- مشارکت ناقص سیاسی

۳- موانع فنی

در رویارویی با فن آوری وارداتی، یک موقعیت خاص برای کشورهای در حال توسعه به وجود آمده که ویژگی‌های آن را می‌توان از ۴ زاویه تحلیل کرد.

- فن آوری سنتی
- فن آوری سرمایه بر
- فن آوری وابسته
- فن آوری معطوف به خارج

۴- موانع اجتماعی

شاید از مهمترین عوامل مخدوش کننده توسعه در کشورهای در حال توسعه همین موانع اجتماعی باشد. این موانع در سطح بسیار وسیع به ۴ دسته تقسیم می‌شوند.

- جمعیت و مهاجرت
- وضع بهداشت و تغذیه
- بی‌سوادی و نقص نظام آموزشی
- فاصله طبقاتی و بی‌عدالتی اجتماعی

۵ - موانع فرهنگی

بسیاری از جامعه شناسان توسعه موانع فرهنگی را اصلیت‌ترین موانع توسعه کشورهای عقب مانده می‌دانند. این موانع بسیار زیادند، اما در سطح گسترده به ۴ شکل دیده می‌شوند.

- تقدیر گرایی

- تجدد ستیزی

- کمبود شناخت علمی

- تضادهای قومی

۶- موانع زیست محیطی

طرفداران محیط زیست هشدار داده‌اند که عوامل متعددی در کشورهای در حال توسعه ممکن است بازدارنده توسعه باشد. این عوامل را می‌توان به ۴ دسته تقسیم کرد.

- کمبود آب کشاورزی
- خرد کردن زمین‌های کشاورزی
- تخریب منابع طبیعی
- استفاده بی‌رویه از مواد شیمیایی

موانع خارجی توسعه

اهمیت موانع خارجی توسعه کمتر از موانع داخلی نیست. موانع خارجی توسعه ۶ دسته‌اند: اقتصاد بین‌الملل، سلطه امپریالیستی، فن‌آوری برتر، نظارت‌های اجتماعی، نفوذ فرهنگی و تخریب محیط

زیست.

۱ - اقتصاد بین‌الملل

نظام اقتصاد بین‌الملل همچون تیغ دو لبه‌ای عمل می‌کند که یک لبه آن باعث توسعه و رشد کشورهای پیشرفته می‌شود، در حالی که لبه دیگر آن دقیقاً در جهت استثمار جهان در حال توسعه و در نتیجه مانع توسعه این کشورهاست. اقتصاد بین‌الملل به ۴ طریق فرایند جهان سوم را محدود می‌کند:

- مبادله نابرابر
- انحصارات اقتصادی
- انتقال مازاد اقتصادی
- تحریم‌های اقتصادی

۲- سلطه امپریالیستی

امپریالیسم در مقام پدیده جهانی سلطه‌گر، در دو قرن پیشین نقش تعیین‌کننده‌ای در جریان توسعه کشورهای در حال توسعه ایفا کرده است. این پدیده از لحاظ سیاسی به ۴ شکل سلطه خود را بر کشورهای جهان سوم اعمال می‌کند.

- سرکوب جنبش‌های ملی

- کمک به ضد انقلاب

- ژاندارمی مناطق

- اعمال حق وتو

۳ - فن آوری برتر

کشورهای پیشرفته، با در اختیار داشتن فن آوری، نوع دیگری از سلطه را بر کشورهای در حال توسعه اعمال می کنند که خود وسیله ای است برای وابستگی هرچه بیشتر کشورهای جهان سوم. فن آوری برتر به ۴ طریق در کشورهای در حال توسعه تاثیر می گذارد.

- تحلیل فن آوری سنتی
- انتقال فن آوری نامناسب
- انحصار در عرضه قطعات یدکی
- انحصار در علوم

۴- نظارت‌های اجتماعی

معمولاً کشورهای پیشرفته به شیوه‌هایی خاص نظارت‌های اجتماعی بر کشورهای در حال توسعه اعمال می‌کنند و باعث تشدید توسعه نیافتگی در آنها می‌گردند. این نظارت‌ها بسیار متنوع است، اما در سطح بسیار کلی به ۴ دسته تقسیم می‌شود.

- ارتقای طبقات بالای اجتماع
- بر حق جلوه دادن شکاف طبقاتی
- دار و دسته‌های بین‌المللی توزیع مواد مخدر
- جذب نخبگان فکری

۵ - نفوذ فرهنگی

غرب با برخورداری از نظام جهانی سرمایه‌داری به فرهنگی دست یافته که دارای خصلت گسترش و نفوذ شده است. این نفوذ به شکل‌های چهارگانه در جوامع در حال توسعه عملی شده است.

- مخدوش نمودن فرهنگهای بومی

- اشاعه فرهنگ غربی

- جهانی کردن فرهنگ

- ترویج مصرف‌گرایی

۶ - تخریب محیط زیست

با وجود سازمان‌های حفظ محیط زیست در کشورهای پیشرفته، سازمانهایی وجود دارند که محیط زیست در جهان سوم را قربانی نفع اقتصادی خود می‌کنند. این تخریب به ۴ روش انجام می‌گیرد و مانع توسعه جهان سوم است.

- استیصال منابع طبیعی
- آلودگی محیط زیست
- تحمیل مصرف سموم خطرناک
- توسعه ناپایدار

فصل پنجم

عنوان:

رویکردهای قدیمی و نو توسعه

اهداف:

- ۱- آشنایی با سه رویکرد کلان توسعه
- ۲- اطلاع از اساس تفکر طرفداران الگوی نوسازی
- ۳- آگاهی از رویکرد جهانی شدن

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

تقسیم بندی کلی رویکردهای توسعه

الف) رویکرد نوسازی

ب) رویکرد وابستگی

ج) رویکرد توسعه همه جانبه

الف) رویکرد نوسازی

در نیمه اول قرن بیستم اصطلاح نوسازی به فرایند تغییرات در کشورهای عقب مانده گفته می‌شد که آنها را از ساختارهای سنتی به وضعیت نو انتقال می‌دهد.

پنج الگوی کاربردی نوسازی:

۱- نوسازی اقتصادی یا رشد

۲- نوسازی اجتماعی

۳- نوسازی سیاسی

۴- نوسازی روانی

۵- نوسازی فرهنگی

۱- الگوی نوسازی اقتصادی

الگوی نوسازی اقتصادی شامل نوسازی صنعت و فن آوری، کشاورزی، خدمات و تغییر در نیروی کار است. طرفداران این الگو بر این باورند که نوسازی صنعت مستلزم معرفی ماشین‌های نو و روش‌های نو و تولید است.

۲- الگوی نوسازی سیاسی

برخی از طراحان رویکرد نوسازی بر این باورند که پیشنیاز نوسازی کلی جوامع عقب مانده، نوسازی سیاسی است. به عبارت دیگر اینان بیان می کنند که نخست باید ساختار سیاسی این کشورها تغییر کند تا بتوان به تغییرات در دیگر زمینه ها دست یافت.

تعریف جهانی شدن:

جهانی شدن براساس «عام گرایی» در مقابل «خاص گرایی»، «همگونی» در برابر «تفکیک»، «یگانگی» در برابر «چندگانگی» «تمرکز گرایی» در مقابل «عدم تمرکز گرایی» و بالاخره «پیوستگی» در برابر «از هم گسیختگی» است.

نقش جهانی شدن در سیاست داخلی

بر اثر جریان جهانی شدن، الگوی نوسازی سیاسی در کشورهای در حال توسعه به عرصه‌ای وارد شده که بر اثر فشارهای بین‌المللی، حکومت‌های این کشورها مجبورند که به تدریج بر میزان مشارکت مردم در جریان‌های سیاسی بيفزایند و از اعمال مستبدانه سیاسی

بپرهیزند.

۳ - الگوی نوسازی اجتماعی

نوسازی اجتماعی در جوامع در حال توسعه با تغییر در روابط خانوادگی همراه بوده است. خانواده از حالت گسترده به شکل هسته‌ای تغییر ساختار داده.

از سوی دیگر تاکید شده است که در سازمان‌های اداری کشورهای در حال توسعه نباید اشغال مقام‌های سازمانی بر پایه روابط خویشاوندی یا گروهی باشد بلکه باید بر پایه شایسته‌سالاری انجام گیرد.

۴- الگوی نوسازی فرهنگی

هنگامی که سخن از نوسازی فرهنگی به میان می‌آید، منظور حرکت از فرهنگ سنتی به سوی فرهنگ جدید است.

با به وجود آمدن فرهنگ جهانی، نوسازی فرهنگی در کشورهای در حال توسعه آسانتر می‌شود و جهان به سمت یک فرهنگ واحد قدم می‌نهد.

۵ - الگوی نوسازی روانی

نوسازی روانی اشاره به نوعی تحرک روانی یا ذهنی دارد که در آن افراد ویژگی‌های روانی، ارزشی، انگیزشی و اعتقادی تازه‌ای را کسب می‌کنند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

ب) رویکرد وابستگی

برای مقابله با کاستی‌های رویکردهای نوسازی در توسعه کشورهای عقب مانده، در آمریکای لاتین راهکار «اکلا» به وجود آمده که عمدتاً از جانب اقتصاددانان توسعه مطرح شده بود.

براساس رویکرد وابستگی نجات از عقب‌ماندگی با گام‌های زیر تحقق می‌یافت:

Payam Noor University Ebook

PNUeb

گام‌های رهایی:

- ۱- تغییر مسیر توسعه معطوف به خارج به توسعه داخلی
- ۲- به کارگیری سیاست‌های صنعتی که الیگارش‌ی سنتی را تضعیف کند
- ۳- ادغام توده‌های روستایی در نظام تولیدی جامعه
- ۴- دولتهای توسعه‌گرا و مستقل از لحاظ سیاسی تقویت گردند.
- ۵- نوعی آرمان توسعه‌گرایانه در قالب الگوی توسعه درون‌زا و با تاکید بر راهبرد جایگزینی واردات، تحقق یابد.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

الگوهای جدید رویکرد وابستگی

در رویکرد وابستگی، الگوهای جدیدتری با عنوان‌های «توسعه متوازن»، «توسعه بر مبنای خود اتکایی»، «توسعه وابسته» و «توسعه جدید» به وجود آمد و راه‌های نجات از وابستگی برای کشورهای توسعه نیافته در نظر گرفته شد.

۱- الگوی توسعه متوازن

در الگوی توسعه متوازن چون توسعه نیافتگی جهان سوم را عمدتاً به توسعه یافتگی سرمایه‌داری کشورهای غربی مربوط می‌دانند، تنها راه نجات را در بریدن از امپریالیسم و برچیدن روابط سرمایه‌داری در درون کشورهای جهان سوم می‌دانند.

۲- الگوی توسعه بر مبنای خود اتکایی

کشورهای توسعه نیافته در مبادله با کشورهای توسعه یافته اگر به صورت انفرادی وارد شوند، اسیر مبادله نابرابر می‌شوند.

برای اینکه این کشورها بتوانند در بازار جهانی رابطه مبادله نابرابر را بشکنند باید با یکدیگر تشکیل «تعاونی‌های منطقه‌ای» بدهند.

۳- الگوی توسعه وابسته

در این الگو، سرمایه‌گذاری مشترک بین سرمایه‌های داخلی و خارجی به معنی نظارت خارجی‌ان بر فرایند تولید نیست و اهداف تولیدی را برنامه‌ریزان ملی تعیین می‌کنند.

از رابطه دو جانبه و غیر سلطه‌گرانه، فرایند توسعه‌ای به وجود می‌آید که طرفین از آن منفعت می‌برند و امکان توسعه یافتگی برای کشور توسعه نیافته ایجاد می‌شود.

۴ - الگوی توسعه جدید

در الگوی توسعه جدید تاکید بر راهبرد دعوت از سرمایه گذاری خارجی است.

اکنون در این الگو، از شرکتهای چند ملیتی خواسته می شود تا در زمینه های اقتصادی و به ویژه صنعتی

کشورها سرمایه گذاری کنند.

تقسیم کار بین‌المللی

در الگوی توسعه جدید، تاکید بر تقسیم کار بین‌المللی جدید در نظم جدید اقتصاد جهانی است.

پ) رویکرد توسعه همه جانبه

در چند سال اخیر در چارچوب این رویکرد جدید سه الگوی «توسعه پایدار»، «توسعه یکپارچه» و «توسعه انسانی» مطرح شده است.

۱- الگوی توسعه پایدار

سازمان ملل، توسعه پایدار را به همه کشورها همچون الگوی جامع توسعه پیشنهاد کرده است. سازمان ملل در نسخه خود بر جنبه‌های زیر تاکید نهاده است.

۱- کمک به تهیدستان

۲- توجه به تفکر توسعه خودی

۳- توجه به موثر بودن توسعه

۴- در نظر گرفتن موضوعات مهم فن آوری مناسب، بهداشت و مسکن برای همه.

۵- درک این واقعیت که انگیزه مردم محوری را باید تقویت کرد.

۲- الگوی توسعه یکپارچه

برای رسیدن به توسعه یکپارچه باید به چهار متغیر اصلی توجه شود:

۱- ارزیابی توانایی‌های طبیعی جامعه مورد نظر

۲- تعیین ساختار زیربنایی موجود

۳- تشخیص نیروی انسانی موجود برای توسعه

۴- مقدار منابع مالی قابل دسترس در کشور

۳ - الگوی توسعه انسانی

یکی از جدیدترین الگوها در رویکرد توسعه همه جانبه، توسعه انسانی است.

در تعریف توسعه انسانی آمده است که:

مساله بنیادین برای مردم عبارت است از برخورداری از زندگی طولانی همراه با تندرستی، دستیابی به دانش و توانایی نیل به منابعی که برای پدید آوردن سطح مناسب زندگی لازم است.

Payam Noor University

PNUweb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

فهرست سازمان ملل

براساس فهرست سه گانه سازمان ملل در طبقه‌بندی کشورها براساس شاخص توسعه انسانی، کشور ایران در فهرست دوم یعنی کشورهای با توسعه انسانی متوسط قرار دارد. ایران در بین ۱۳۰ کشور دارای رتبه ۷۰ و بعد از کشور سوریه به لحاظ میزان توسعه انسانی قرار دارد.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

فصل ششم

عنوان:

فرایند توسعه در ایران

اهداف:

۱- آشنایی با فرایند توسعه در ایران

۲- اطلاع از ساختار سیاسی ایران در آستانه نوسازی

۳- آگاهی از برنامه های توسعه پس از انقلاب

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

توسعه در ایران قبل از نفوذ غرب

بررسی‌های تاریخ اجتماعی ایران در زمینه توسعه در آستانه نفوذ غرب نشان می‌دهد که نظام اجتماعی ایران بر پایه شکل خاصی از «خراج پردازی» بوده که حاصل تضاد و برخورد بین زندگی و معیشت ایلی، جماعات روستایی و ساکنان شهری بوده است.

تفکیک ساختار اجتماعی

برخلاف آنچه بسیاری از محققان تاریخ اجتماعی ایران فکر می کنند، ساختار اجتماعی ایران در آستانه نفوذ غرب بر ایران بسیار تفکیک یافته بوده و این تفکیک در هر سه بخش جامعه شهری، روستایی و عشایری محسوس بوده است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

نوسازی در ایران و وابسته شدن جامعه

در دوران رضاه شاه، سرمایه گذاری انگلستان در نفت ایران مرحله جدیدی در نوسازی اقتصادی ایران به وجود آورد. اقتصاد کاملاً تک محصولی و وابسته به درآمد نفت گردید، اما صنایع جدید در سطح محدود به دست خارجیان تاسیس گردید.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

گام‌های سریع نوسازی در ۱۳۵۲

از سال ۱۳۵۲، با انفجار قیمت نفت، دولت مستقل از طبقات اقتصادی عمل می‌کند و گام‌های سریعتری در جهت نوسازی جامعه از طریق برنامه‌های عمرانی بر می‌دارد.

گام‌های سریع نوسازی در ۱۳۵۲ ادامه...

در این دوره سرمایه‌گذاری دولت تاکید زیادی بر بخش شهری دارد و در زمینه فعالیت‌های ساختمانی، بخش خدمات و صنایع سنگین متمرکز می‌شود و بخش کشاورزی در آخرین دهه حیات پهلوی سرمایه‌گذاری‌های خارجی را جذب می‌کند.

نوسازی فرهنگی در دوران پهلوی

ارتباط ایران با کشورهای غربی در سطح گسترده، در دوران پهلوی فرهنگ جامعه را با وضعیت جدیدی به نام «نوسازی فرهنگی» روبرو کرد.

«دوگانگی فرهنگی» و در نتیجه تضادهای فرهنگی بین عناصر فرهنگ سنتی و فرهنگ نو جامعه واکنش برخی از متفکران روشنفکر اجتماعی را بر ضد غربزدگی برانگیخت.

برنامه‌های عمرانی پنجگانه در دوران پهلوی

در تاریخ معاصر ایران نخست در سال ۱۳۱۶ است که در متون رسمی به مفهوم برنامه‌ریزی بر می‌خوریم. در یازدهم فروردین ماه ۱۳۱۶، هیات وزیران، بنا به پیشنهاد اداره کل تجارت، تاسیس شورای اقتصادی را تصویب کرد.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

برنامه اول عمرانی سال ۱۳۲۷

از سال ۱۳۲۷ تا ۱۳۵۷ شش برنامه عمرانی برای کشور تدوین گردید که پنج برنامه آن به اجر در آمد. هدفهای برنامه اول عمرانی عبارت بودند از:

- ۱- افزایش تولید و افزایش صادرات
- ۲- ترقی کشاورزی و صنایع
- ۳- اصلاح و تکمیل وسایل ارتباط
- ۴- اصلاح امور بهداشت همگانی و بالا بردن سطح معلومات و زندگی افراد
- ۵- بهبود وضعیت معیشت عمومی

رشد سرمایه‌داری در برنامه دوم قبل از انقلاب

برنامه دوم بیشتر، مجموعه‌ای از طرح‌های پراکنده عمرانی برای سرمایه‌گذاری دولتی، با هدف ایجاد زیربنای اقتصادی و اوضاع مناسب برای رشد سرمایه‌داری وابسته بوده است.

ماهیت برنامه سوم قبل از انقلاب

برنامه عمرانی سوم در اوضاعی تدوین شد که اقتصاد ایران زیر فشار تضادهای سیاسی، بحران اقتصادی و جنگ قدرت بود. تورم و کسری تراز پرداختها، دولت را وادار به انقباض اعتبارات، افزایش تعرفه‌های واردات، کاهش هزینه‌های عمومی و استقراض از نهادهای بین‌المللی و کشورهای دیگر کرد.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

برنامه عمرانی چهارم قبل از انقلاب

برنامه عمرانی چهارم در اوضاعی تدوین گردید که دهه ۱۹۶۰، که از طرف سازمان ملل متحد دهه «توسعه» نامگذاری شده بود، رو به پایان بود و اقتصاد کشورهای مهم صنعتی غرب و ممالک در حال توسعه با مشکلات فراوان روبه‌رو گردیده بود.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

برنامه پنجم با افزایش چشمگیر درآمد نفت

بیش از یک سال از اجرای برنامه پنجم نگذشته بود که در سال ۱۳۵۳ به دلیل افزایش شدید درآمد حاصل از فروش نفت خام، هدفها، سیاستها و حجم عملیات برنامه مذکور بررسی و تجدیدنظر شد و در اسفند ماه ۱۳۵۳، برنامه تجدیدنظر شده به تصویب قوه مقننه رسید.

اهداف برنامه پنجم

اهداف کیفی برنامه پنجم عبارت بودند از:

- ۱- افزایش سریع سطح زندگی
- ۲- تامین اشتغال مولد در کلیه مناطق کشور
- ۳- استفاده کامل از ظرفیتهای تولیدی
- ۴- حفظ رشد مداوم اقتصادی
- ۵- توسعه علوم و فن آوری
- ۶- ایجاد مزیت نسبی در تولید و صدور کالاهای صنعتی در سطح بین‌المللی
- ۷- استفاده از منابع ارزی برای جبران کمبودهای داخلی

برنامه ششم و انقلاب اسلامی

برنامه ششم عمرانی برای مدت ۵ سال طراحی شد که همزمان با بروز انقلاب ۱۳۵۷ فرصت تصویب شدن پیدا نکرد و کشور در واقع برنامه ششمی نداشته است.

انقلاب اسلامی و تلاش برای الگوی توسعه مناسب

در وضعیت اقتصادی ایران در دوران پس از انقلاب بسیاری از اساسی‌ترین سوالات اقتصادی، از جمله حدود مالکیت خصوصی، نوع و میزان ارتباط با اقتصاد جهانی و ضرورت یا عدم ضرورت برنامه‌ریزی پاسخ‌روشنی نداشتند.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

وضعیت اجتماعی شهروندان

اگرچه در ابتدای انقلاب به نظر می‌رسید که وضعیت اجتماعی شهروندان بهبود خواهد یافت، عملاً عوامل متعددی وضعیت اجتماعی را در جهت تشدید بی‌عدالتی اجتماعی نشان

می‌دهد.

عناصر فرهنگی

آنچه پس از انقلاب به عنوان فرهنگ در ایران می‌توان مطرح کرد معجونی است از عناصر فرهنگی ایرانی، اسلامی و غربی. هر سه عنصر با زندگی روزمره مردم ایران عجین شده است.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور...

برنامه‌های توسعه پنج ساله پس از انقلاب

در ۱۱ بهمن ۱۳۶۸، اولین برنامه به نام «قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-۱۳۷۲» به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و به اجرا درآمد.

ضعف اصلاح اداری در برنامه دوم توسعه

در دوره پنجساله برنامه دوم توسعه، پس از انقلاب به ضرورت تحول بنیادین در نظام اداری کشور بی توجهی شد و توفیقه‌های به دست آمده در زمینه اصلاح اداری اندک بود.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....

نظام مالیاتی در برنامه دوم

از لحاظ نظام مالیاتی، در این دوره از ظرفیتهای درآمدی کشور استفاده مطلوب به عمل نیامده است. یکی از ایرادات اساسی نظام مالیاتی وجود معافیتها و تخفیفهای مالیاتی بی مورد است.

اصول برنامه سوم توسعه پس از انقلاب

برنامه سوم توسعه با رویکردی عقلایی تدوین گردید. براساس آن، بهبود اوضاع کشور در گرو پرداختن همه جانبه به اداره امور تلقی شده است. به عبارت دیگر، در آن تاکید شده که توجه صرف به یک جنبه خاص و غفلت از سایر امور شکست به بار خواهد آورد.

نتیجه گیری

باید سیاست‌های علمی و اجرایی توسعه در حد شعار نباشد. برای تحقق اهداف از پیش تعیین شده باید از توانایی‌های موجود استفاده بهینه شود. در جهان امروز با توجه به فرآیند توسعه دیگر کشورها، بدون تخصص‌گرایی و کار علمی نمی‌توان به قافله توسعه رسید.

Payam Noor University Ebook

PNUeb

برای دانشجویان عزیز دانشگاه پیام نور در گذراندن

درس **جامعه شناسی توسعه** آرزوی

موفقیت داریم.

پایان

Payam Noor University Ebook

PNUeb

...کتابخانه الکترونیک پیام نور....